

Anna Paterek

**TOMASZ KAPUŚNIAK, UKRAINA JAKO OBSZAR WPLYWÓW
MIĘDZYNARODOWYCH PO ZIMNEJ WOJNIE, [INSTYTUT EUROPY
ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ, WARSZAWA-LUBLIN 2008, 320 S.]**

W kontekście decyzji praskiego szczytu Unii Europejskiej z 7 maja 2009 r., na którym zainaugurowane zostało Partnerstwo Wschodnie, rozważania na temat determinantów zacieśniania więzów pomiędzy Unią Europejską a Ukrainą i wzmacniania jej prozachodniej orientacji stają się szczególnie zasadne. Temu problemowi badawczemu poświęcono również uwagę w omawianej publikacji. Autor wychodzi w niej od podstawowego założenia, jakim jest ukazanie Ukrainy poprzez pryzmat bycia „stawką” w strategiach trzech światowych graczy: Federacji Rosyjskiej, Stanów Zjednoczonych Ameryki i Unii Europejskiej (s. 9-10).

Analiza podporządkowana została przedstawieniu nowo powstałej republiki jako obszaru ścierających się wpływów międzynarodowych w pozimnowojennym systemie politycznym Europy. W ślad za tym konstrukcja pracy obejmuje cztery rozdziały, w których kolejno zarysowane zostały teoretyczne aspekty kategorii wpływu międzynarodowego (rozdział pierwszy), Ukraina jako przedmiot wpływu międzynarodowego (rozdział drugi), aktywność podmiotów na nią wpływających (rozdział trzeci), a także koncepcje i kierunki ukraińskiej polityki zagranicznej i stanowisko opinii publicznej jako reakcje na wywierane wpływy (rozdział czwarty). Praca opiera się na szerokiej bazie źródłowej, licznych opracowaniach angielskojęzycznych, a także ukraińskich, rosyjskich i polskich.

Autor obszernie prezentuje geopolityczne znaczenie Ukrainy, jako jednego z kluczowych strategicznie krajów Europy Środkowo-Wschodniej, zarówno ze względu na położenie geograficzne, jak i potencjał ekonomiczny (s. 49-61), społeczno-kulturowy (81-101), a także wysoki na tle innych państw europejskich potencjał militarny (s. 62-80). Zwłaszcza charakterystyka ostatniego z wymienionych, którego słabość determinuje „czynnik ludzki (...), uwarunkowania ekonomiczne państwa oraz zależność surowcowo-energetyczna od Rosji (...)” (s. 80), potwierdza tezę o konieczności godzenia dwóch przeciwstawnych kierunków europejskiej strategii

wobec Ukrainy – dążenia Rosji do reintegracji obszaru postradzieckiego i utrzymania swojej dominującej pozycji oraz starań Wspólnot Europejskich o rozszerzenie strefy wolnorynkowej i demokratycznej stabilności, bezpieczeństwa oraz wartości europejskich, przy jednoczesnym uwzględnianiu interesów Rosji w praktycznej polityce Unii Europejskiej.

Mówiąc o uwarunkowaniach społecznych, autor wskazuje na poważny problem HIV, z którym boryka się współczesna Ukraina (s. 85), choć nie poświęca temu zagadnieniu szczególnej uwagi. Mimo problemów wewnętrznych Ukraina jest państwem pod wieloma względami atrakcyjnym dla gospodarki europejskiej (czarnoziemy, przemysł metalowy, raketowy, chemiczny, produkcji maszyn, wysoko wykwalifikowana siła robocza, położenie geoeconomiczne itd.), a zatem od umiejętności poradzenia sobie ze słabościami zależy jej pozycja w systemie międzynarodowym, konstatuje autor.

Zarówno Rosja, USA, jak i Unia Europejska realizują swoją politykę wobec Ukrainy poprzez pryzmat w większym lub mniejszym stopniu własnych wpływów i partykularnych interesów. I tak Rosja, chcąc zachować dotychczasową sferę oddziaływań, sięga po różne instrumenty nacisku, takie jak działania w okresie „pomarańczowej rewolucji”, wykorzystywanie i potęgowanie podziałów wewnętrznych wśród elit politycznych i społeczeństwa (mniejszość rosyjska), szantaż energetyczny, kroki mające na celu dyskredytację Ukrainy na arenie międzynarodowej, a tym samym uniemożliwienie jej integracji z Sojuszem Północnoatlantyckim (s. 167).

Z kolei polityka Stanów Zjednoczonych wobec Ukrainy ewoluowała od podejścia *Russia first* w latach 1991-1994 (cel: rozbrojenie Ukrainy, Rosja postrzegana jako jedyny gwarant bezpieczeństwa na terytorium postradzieckim), przez ściślejszą współpracę i pomoc gospodarczą, a także odejście od koncepcji „moskwocentryzmu” na rzecz „geopolitycznego pluralizmu na obszarze WNP” w latach 1994-2000, poprzez utratę uprzywilejowanej pozycji Ukrainy na skutek braku wewnętrznych reform i korupcji, aż do zamrożenia stosunków wskutek ukraińskiego poparcia dla Macedonii w konflikcie z separatystami albańskimi i nielegalnych dostaw systemów Koczuga do Iraku (s. 178-179).

Odzyskanie straconej pozycji umożliwiło, zdaniem autora, znaczące zaangażowanie się Ukrainy w misję stabilizacyjną w Iraku. Jednocześnie istotnym instrumentem realizacji polityki amerykańskiej wobec Ukrainy stał się Pakt Północnoatlantycki, m.in. dzięki wspólnym programom szkoleniowym i współpracy wojskowej. W interesie USA, podobnie jak i UE, leży ponadto rozbięcie rosyjskiego monopolu energetycznego na obszarze WNP (dostęp do złóż kaspjskich, s. 200), wzmocnienie procesów demokratyzacji (przykładem jest wsparcie ukraińskich organizacji pozarządowych w czasie „pomarańczowej rewolucji”) oraz proeuropejskich gwarancji bezpieczeństwa na Ukrainie.

Autor dokonuje trafnej oceny polityki Unii Europejskiej wobec Ukrainy. Ewolowała ona od bierności w latach 90 XX w. do zaangażowania w XXI w., czego wyrazem jest przede wszystkim proces zbliżania w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa oraz inicjatywy Partnerstwa Wschodniego, pozostający jednakże bez konkretnych deklaracji w sprawie członkostwa.

Mając na uwadze odejście państw UE od procesu poszerzania o nowych członków na rzecz pogłębiania integracji, szczególną rolę autor przypisuje NATO, którego poszerzenie mogłoby zachęcić Unię do podjęcia analogicznych kroków. Obszar czarnomorski stanowi przedmiot żywego zainteresowania analizowanych mocarstw, tym bardziej Unia Europejska powinna dążyć do wypracowania pełnej i spójnej wizji roli Ukrainy w swoich strukturach, a nie tylko ograniczać się do jej finansowego wsparcia.

Bardzo ciekawych informacji dostarcza również analiza reakcji opinii publicznej (s. 263-281) oraz problem kształtowania tożsamości ukraińskiej. Ukraińcy z jednej strony widzą w Rosji największe zagrożenie, z drugiej najważniejszego partnera (str. 280), co przyczynia się do większej podatności na wpływy i naciski tego mocarstwa. Podsumowując sytuację polityczną na Ukrainie (kryzys w 2007 i 2008 r.) jako „wypadkową wielu wydarzeń i konfliktów społecznych, ekonomicznych, kulturowo-cywilizacyjnych” (s. 282), autor widzi rozwiązanie w konieczności gruntownych reform systemu politycznego i prawnego, gdyż „poprzez wewnętrzne spory i kłótnie Ukraina skazuje się na marginalizację i pomniejsza swoje szanse na członkostwo w strukturach euroatlantyckich” (s. 283).

Klarowny wywód autora czyni omawianą publikację niezwykle cennym kompendium, pozwalającym m.in. studentom stosunków międzynarodowych i nauk politycznych bliżej zapoznać się i zrozumieć kwestie związane nie tylko z Ukrainą, ale również z kategorią wpływu i interesu w stosunkach międzynarodowych.